2.2. Інтеграційні процеси та міжнародні організації АТР

План:

1. Процес інтернаціоналізації політичного й економічного життя АТР у біполярний період.
2. Сучасний стан інтеграції в АТР (90-ті рр. XX – початок XXI ст.)

1. Процес інтернаціоналізації політичного й економічного життя АТР у біполярний період

Після Другої світової війни АТР залишався регіоном з мінімальним обсягом економічного та політичного співробітництва. Зберігалися великі перепони на шляху до регіонального співробітництва, а саме:

• багато країн перебували у колоніальній залежності, зокрема країни Південно-Східної Азії, основною ідеєю для них був антиколоніальний рух, а після отримання незалежності – прагнення до політики нейтралітету;

• низький рівень розвитку, політична нестабільність молодих незалежних держав Азії, однотипні економічні структури та залежність від світових держав розділяло країни для налагодження взаємного економічного співробітництва;

• вплив холодної війни, регіон був поділений на сфери впливу між двома наддержавами США і СРСР, військово-політична напруженість в окремих субрегіонах (Корея, В'єтнам), політичне протистояння (КНР – Тайвань);

• різні моделі національного розвитку, ідеологічні розбіжності;

• історичні та соціокультурні відмінності, відсутність єдиних цінностей, територіальні суперечки, психологічний бар'єр, зокрема через історичне минуле.

До того ж АТР вирізняється значними розмірами, суттєвими перепадами у рівнях економічного розвитку, чисельністю населення.

Проголошена незалежність не гарантувала повну самостійність молодим державам. Низький рівень економічного розвитку більшості колишніх колоній, змусив їх співпрацювати з розвиненими державами, у тому числі і з колишніми метрополіями, що сприяло трансформації колоніалізму у неоколоніалізм. Елементами неоколоніальної політики стали кредити та позики, надання різних видів допомоги, контроль за цінами на сировину, продукцію на світових ринках, створення філій найбільших західних компаній і змішаних підприємств у колишніх колоніях тощо. Це дозволило економічно розвиненим країнам закріпитися

на внутрішніх ринках колишніх колоній, використовувати дешеву працю місцевого населення, впливати на внутрішню та зовнішню політику цих країн. Молоді незалежні держави здійснювали певні кроки, спрямовані на зміцнення економічної самостійності. Прагнення цих держав до спільних дій проти неоколоніалізму сприяли виникненню міждержавних організацій економічного характеру у регіоні.

Отже, незважаючи на низку складнощів, у післявоєнний період відбувається процес економічної інтернаціоналізації, що є об'єктивним процесом глобальної економічної взаємодії, здебільшого у сфері торгівлі та інвестицій. Виникають перші субрегіональні та регіональні організації.

У 1947 р. була створена **Економічна комісія ООН для країн Азії та Далекого Сходу (ЕКАДВ)**, пізніше (1974 р.) перейменована в Економічну комісію ООН для країн Азії і Тихого океану (ЕСКАТО). ЕСКАТО є організацією багатостороннього співробітництва в АТР, мета якої сприяти соціально-економічному розвитку країн Азії і Тихого океану, субрегіональному, регіональному та міжрегіональному співробітництву. З правом вирішального голосу увійшли представники 22 держав. ЕСКАТО виступає ініціатором, координатором і спонсором багатьох програм розвитку, надає технічну допомогу у підготовці кадрів, збирає та надає інформацію, статистичні дані щодо гострих соціально-економічних проблем. Сьогодні до складу ЕСКАТО входить 53 постійних (з правом вирішального голосу), включаючи нерегіональних членів (США, Великобританія, Франція, Нідерланди) та 9 асоційованих членів. Вищим органом ЕСКАТО є щорічна сесія. Допоміжну функцію виконують 8 профільних комітетів ЕСКАТО, сесії яких проводяться раз на два роки, відповідно по чотири комітети щороку. Під егідою ЕСКАТО регулярно проводяться регіональні міністерські конференції.

Комісія для країн Південної частини Тихого океану (South Pacific Commission, КПТО) була створена у 1947 р. згідно Канберрської угоди. Членами організації є 26 країн і територій, включаючи Австралію, Нову Зеландію, 22 острівних держави і території південної частини Тихого океану, а також США та Францію. Цілями організації є сприяння розробці та реалізації концепції регіонального розвитку, поліпшення соціально-економічних умов життя народів регіону, модернізація засобів зв'язку та транспорту, обмін технологіями й ін. Держави-члени отримують допомогу від КПТО. Вищий орган КПТО – конференція урядів та адміністрацій країн-членів, на якій приймається робоча програма та бюджет організації, призначається адміністративний комітет.

У 1950 р. створена організація **«План Коломбо» (ПК),** основою якої є британський план допомоги колишнім колоніям. Угоду про її заснування було підписано у столиці Шрі-Ланки м. Коломбо, звідти і назва плану. До організації увійшли не тільки колишні колонії Британії, а й інші у

минулому залежні держави. Згодом організація розширилася за рахунок деяких незалежних держав Південної Азії та США й Японії. Головною метою Плану Коломбо є стимулювання економічного та соціального розвитку країн регіону, в основі якого донорські вливання з боку розвинених країн в економіку держав, що розвиваються на двосторонній основі. Донорами були Великобританія, США, Канада, Японія, Австралія, Нова Зеландія; одержувачі допомоги: Індія, Пакистан, Шрі-Ланка, Афганістан, Іран, Непал, М'янма, Мальдівська Республіка, Бутан, Бангладеш, Лаос, Камбоджа, Малайзія, Монголія, Таїланд, Сінгапур, Папуа-Нова Гвінея, Індонезія, Філіппіни, Фіджі, Республіка Корея. Сьогодні організація налічує 27 членів.

Особливістю «Плану Коломбо» є специфічний механізм розподілу допомоги. Спільного фонду допомоги немає: кожна країна-член з групи, що розвиваються, визначає свої потреби у допомозі та веде переговори на двосторонній основі з країною-донором. Ці переговори здійснюються у рамках політики «Плану Коломбо» та координуються відповідними органами. Існує економічна, фінансова, технічна допомога; консультації. Ця міжнародна економічна організація в останні роки активізувала свою діяльність. Щорічний внесок постійних членів у 2000 р. був збільшений до 14,5 тис. дол. Інтерес до вступу у ПК проявляють КНР, КНДР, В'єтнам, Норвегія.

За ініціативою ЕСКАТО з 1966 р. діє **Азіатський банк розвитку (АзБР)** – міжурядова, кредитна організація, покликана надавати фінансову та технічну допомогу країнам регіону, що розвиваються на основі надання позик (зокрема, на пільгових умовах) державним і приватним структурам. Причини створення АзБР носили економічний і політичний характер. Політичний аспект полягав у прагненні розвинутих країн (зокрема, США) посилити свій геополітичний вплив у колишніх колоніях. Економічний аспект полягав у необхідності надання зовнішньої фінансової допомоги, з метою боротьби з бідністю у країнах, що розвиваються. В АзБР сьогодні входить 67 членів, 48 регіональних і 19 позарегіональних держав. Найбільші акціонери АзБР – Японія, США, Китай, Індія, Австралія, Індонезія, Канада. Головні позичальники – Індія, КНР, Пакистан, Індонезія, Бангладеш. Основні сфери фінансування: транспорт і комунікації, енергетичні проекти, сільське господарство тощо.

Військово-політичні об'єднання АТР. Після Другої світової війни, в АТР складається Сан-Франциська система міжнародних відносин, побудована на двосторонніх військово-політичних договорах. У регіоні Тихого океану зміцнюють свої позиції США, які укладають договори з Японією (8 вересня 1951 р., 19 січня 1960 р.), Австралією та Новою Зеландією (АНЗЮС, 1 вересня 1951 р.), Філіппінами (30 серпня 1951 р.). На початку 50-х років XX ст. до цієї системи приєднується Тайвань і

Республіка Корея (1 жовтня 1953 р.), а у 60-х рр. – Таїланд. Основу двосторонніх союзницьких відносин між США і Таїландом заклала Спільна заява про політику США щодо Таїланду 1962 р. (комюніке «Раск-Танат»). Ця система безпеки мала антикомуністичну спрямованість, стратегічним завданням було не допустити встановлення китайського або радянського домінування у регіоні та формування у країнах Азії комуністичних режимів. Зазначені пакти та договори із США практично не вплинули на формування багатостороннього співробітництва у Східній Азії, на відміну від Європи. Основу регіональної системи безпеки становили двосторонні (США – Японія, США – РК, СРСР – КНДР, СРСР – Монголія тощо), а не багатосторонні (НАТО – ОВД) військово-політичні інститути.

Разом з тим, спроби створення об'єднання у регіоні здійснювалися після закінчення Другої світової війни. Ініціатива зі створення військово-політичного об'єднання країн Східної Азії та Тихого океану належала США. 1 вересня 1951 р. між США, Австралією та Новою Зеландією був укладений «Договір безпеки» та подальше створення у 1952 р. блоку **АНЗЮС** (англійська абревіатура назв Австралії, Нової Зеландії та США). Метою пакту був захист миру у районі Тихого океану, координація зусиль щодо створення регіональної системи безпеки, колективні воєнні дії у випадку нападу на одну з країн-членів пакту. Передбачалося, що блок буде першим кроком в організації комплексної системи безпеки у Тихому океані у рамках оборонної системи Заходу.

Цей план був підкріплений на Манільській конференції 8 вересня 1954 р. Тоді підписали декларацію про створення військово-політичного блоку **СЕАТО** – «Договір про колективну оборону у Південно-Східній Азії» у складі США, Великобританії, Франції, Австралії, Нової Зеландії, Пакистану, Філіппін і Таїланду. Передбачуваний регіональний аналог НАТО, проіснував до 1977 р. Блок так і не зміг створити політично-економічний союз, спрямований проти проникнення комуністичних ідей у регіон. Однією з головних проблем стало питання розширення складу СЕАТО.

У серпні 1961 р. Таїланд, Філіппіни та Малайя підписали Бангкокську декларацію про утворення **Асоціації Південно-Східної Азії** (**АСА**). Ця організація до офіційного саморозпуску у 1967 році так і не змогла залучити до своїх лав нової держави Південно-Східної Азії. Діяльність АСА була паралізована конфліктом між Філіппінами та Малайєю через Сабах. Разом з тим, необхідно підкреслити позитивне значення у створенні АСА, вбачаючи тут передумови для більш широкого регіонального співробітництва без участі нерегіональних держав.

Через гострі суперечності між Малайєю, Філіппінами та Індонезією не вдалося втілити у практичну площину і проект **Мафіліндо** (Maphilindo).

Це проект конфедеративного державного об'єднання, що мав включати Малайю, Філіппіни й Індонезію, країни так званої «малайської раси». План формування конфедерації був сформульований у підсумкових документах тристороннього саміту, що відбувся наприкінці липня – початку серпня 1963 року у Манілі.

У 1966 р. була створена **Азіатсько-тихоокеанська рада** (Asian and Pacific Council, АЗПАК) – регіональна політико-економічна організація. До її складу входили Японія, Австралія, Нова Зеландія, Таїланд, Філіппіни, Малайзія (до 1973 р.), Республіка Корея, Південний В'єтнам (до 1975 р.) і Тайвань. АЗПАК проголосив метою розширення економічного, науково-технічного та культурного співробітництва країн, що входять до нього. П'ять країн АЗПАК (Австралія, Нова Зеландія, Південна Корея, Філіппіни, Південний В'єтнам) брали участь у В'єтнамській війні. АЗПАК підтримував політику США щодо Демократичної Республіки В'єтнам, Китаю, тайванського та корейського питань. США не входили до АЗПАК, але були пов'язані військовими зобов'язаннями з усіма його членами.

Ситуація в Індокитаї, прагнення країн Південно-Східної Азії до роззброєння та співробітництва, мирного співіснування привели до кризи АЗПАК. У березні 1973 року постійний комітет АЗПАК не зміг прийняти рішення про проведення чергової сесії Ради, тому що Австралія та Малайзія не брали участь в її засіданні, а Японія та Нова Зеландія були представлені спостерігачами. У червні 1973 р. було вирішено відкласти сесію на певний час, що практично паралізувало діяльність Ради. У 1975 році Нова Зеландія і Таїланд відкликали своїх представників з АЗПАК.

З початку 1970-х рр. в АТР діє система **Оборонних заходів п'яти держав**: Великобританії, Австралії, Федерації Малайзії, Нової Зеландії та Сінгапуру. Їх взаємодія будується на низці документів: про систему єдиної військово-повітряної оборони; про співробітництво у галузі оборони Великобританії, Австралії та Нової Зеландії з Сінгапуром; про співпрацю перших трьох країн з Малайзією.

Отже такі механізми, як військово-політичний блок СЕАТО, АСА, Мафіліндо, АЗПАК не змогли стати об'єднаннями, що включили б усі країни Південно-Східної Азії. Причини неуспіхів перших спроб формування співробітництва країн ПСА, багато у чому пояснювалося відсутністю спільних інтересів (приклад СЕАТО), конфліктами членів організації (приклад АСА) та відсутністю довіри між членами (приклад Мафіліндо).

Разом з тим, у 1970-і рр. в АТР з'явилася нова хвиля інтересу до регіональної інтеграції завдяки динаміці економічного зростання нових індустріальних економік Азії, зростанню економічної взаємозалежності у регіоні, а також невизначеності соціально-політичної ситуації, викликаної

виведенням американських військ з Південно-Східної Азії. Ці фактори стимулювали нові ініціативи щодо інтенсифікації економічного співробітництва в АТР. Досвід діяльності регіональних організацій довів важливість спільних зусиль країн з реалізації проектів економічного співробітництва, з метою підвищення рівня економічного розвитку. На розвиток тихоокеанських ініціатив вплинув і успішний результат функціонування європейських інтеграційних угрупувань, що стало стимулом розробки пропозиції про створення зони вільної торгівлі у Тихоокеанському басейні.

Починаючи з 50-х рр. XX ст., ідея створення Тихоокеанського співтовариства надихнула Японію. У 1965 р. відомий японський економіст К. Кодзіма сформулював ідею створення Тихоокеанської зони вільної торгівлі (Pacific Free Trade Area, PAFTA). Пропонувалося включити до складу зони вільної торгівлі – США, Канаду, Японію, Австралію та Нову Зеландію, а також надати торгові преференції країнам, що розвиваються. Ідея не була реалізована, позначилися об'єктивні причини – відсутність політичного бажання з боку передбачуваних країн-учасниць; негативна реакція з боку країн, що розвиваються (які нещодавно домоглися політичної незалежності) і вбачали у ній спробу збереження економічного тиску з боку розвинених країн.

Разом з тим, ідеї Японії були підхоплені Австралією, та спільними зусиллями були створені **Економічна рада країн басейну Тихого океану** (ТЕС) у 1967 р. (неурядова організація у складі керівників понад 1000 компаній з 17 країн) і **Тихоокеанська конференція з торгівлі та розвитку** (Pacific Trade and Development Conference, PAFTAD) у 1968 р. Головною метою яких було концептуальна розробка основ регіонального економічного співробітництва у рамках проведення конференцій і складання аналітичних оглядів. Діяльність даних організацій сприяли розширенню контактів та обміну думками між економістами та представниками ділових кіл, а також зростанню числа країн-учасниць, зацікавлених у поглибленні економічної співпраці.

Пізніше, у 1980 р. за пропозицією Японії створюється ще одна регіональна організація – **Рада з тихоокеанського економічного співробітництва**, РТЕС (Pacific Economic Cooperation Council), як тристороння рада за участю представників урядових, підприємницьких і наукових кіл, з метою визначення напрямів регіональної економічної політики та створення зони вільної торгівлі. Сьогодні до складу РТЕС входять 26 країн, не тільки держави АТР, але й Європейський Союз.

Отже, у даний період інституціоналізація економічного співробітництва у регіоні відбувалася за допомогою створення неурядових регіональних економічних організацій – Тихоокеанської конференції з торгівлі та розвитку, Тихоокеанської економічної ради,

Ради з тихоокеанського економічного співробітництва. Ці неурядові організації, створені за активної участі ділових кіл, поклали початок інтеграційного співробітництва в АТР. Пізніше ця співпраця отримала свій розвиток на рівні держав та урядів.

Тим часом, 8 серпня 1967 р. міністри закордонних справ з п'яти країн – Індонезії, Малайзії, Філіппін, Сінгапуру і Таїланду у Бангкоку підписали Декларацію **Асоціації країн Південно-Східної Азії** (АСЕАН) (Associatian of South East Asian Nations), більш відому як Бангкокська декларація. Створення АСЕАН фактично поклала початок субрегіональної інтеграції в АТР і зародило першу успішну форму співпраці країн Південно-Східної Азії для вирішення своїх проблем до кінця холодної війни.

Війна у В'єтнамі, активізація лінії Китаю на поширення «культурної революції» у Південно-Східну Азію, антикомуністичний переворот Сухарто в Індонезії у 1965 р. та зацікавленість США в об'єднанні антикомуністичних сил у ПСА стали основними факторами, що сприяли утворенню АСЕАН. До того ж, у регіоні ПСА загострилися у 70-х роках XX ст. територіальні суперечки, в які були залучені Малайзія, Філіппіни, Індонезія, Сінгапур. Постала необхідність подолання внутрішньорегіональних протиріч та об'єднання, з метою колективного визначення моделей подальшого розвитку регіону, забезпечення безпеки, ефективного економічного та політичного співробітництва і невтягування регіону у холодну війну. Отже, формування АСЕАН було викликано необхідністю військово-політичної стабілізації ПСА, задля регіональної безпеки, а не стало проявом економічної логіки (на відміну від ЄС, де економічна інтеграція стимулювала політичну співпрацю).

У прийнятій Декларації АСЕАН ставилися наступні цілі: прискорення економічного розвитку, соціального та культурного прогресу країн Південно-Східної Азії; зміцнення миру та регіональної стабільності; розширення активного співробітництва та взаємодопомоги у галузі економіки, культури, науки, техніки та підготовки кадрів; розвиток ефективного співробітництва у сфері промисловості та сільського господарства; розширення взаємної торгівлі і підвищення життєвого рівня громадян країн-учасниць; встановлення взаємовигідного співробітництва з іншими міжнародними та регіональними організаціями. В основу Бангкокської декларації було покладено завдання зміцнення економічної, соціальної стабільності та забезпечення мирного національного розвитку. Ставилася мета об'єднання всіх десяти держав регіону, з тим щоб Асоціація змогла висловити «єдину волю держав Південно-Східної Азії, зв'язати себе узами дружби і співробітництва…». Базові принципи, закладені при утворенні організації: принцип прийняття рішень консенсусом, тобто пошук компромісу як єдиного способу врегулювання взаємних інтересів, дотримання принципу невтручання у внутрішні

справи країн-членів Асоціації, вирішення суперечок мирним шляхом, відмова від застосування сили.

До АСЕАН спочатку увійшли Індонезія, Малайзія, Сінгапур, Таїланд і Філіппіни, а упродовж наступних років – Бруней (1984 р.), В'єтнам (1995 р.), Лаос (1997 р.), М'янма (1997 р.) і Камбоджа (1999 р.). Пізніше з'являться партнери АСЕАН – Російська Федерація, Республіка Корея, США, Японія, Австралія, Канада, Нова Зеландія.

Роль АСЕАН у міжнародних відносинах у перші роки її існування залишалася незначною. Початком самостійного курсу АСЕАН в міжнародних відносинах стало проголошення у 1971 р. Декларації про створення зони миру, свободи і нейтралітету у ПСА (Куала-Лумпурська декларація). У ній проголошувалася мета нейтралізації регіону, вимагалося від країн-учасниць вжити необхідних зусиль щодо забезпечення визнання і поваги регіону як зони, що не приймає втручання ззовні. План нейтралізації допускав врегулювання суперечностей на двох рівнях: серед членів АСЕАН і між Асоціацією та позарегіональними державами, готовими прийняти зобов'язання визнати нейтральний статус асеанівського субрегіону та гарантувати невтручання у його внутрішні справи. Члени Асоціації окреслили незалежне від США, СРСР, інших країн бачення міжнародних проблем та обґрунтували новий принцип в їх міжнародній політиці: регіоналізм і регіональне співробітництво, тобто пріоритет регіональних інтересів над позарегіональними та поступове витіснення нерегіональних сил з регіону. Країни АСЕАН показали, що готові самостійно захищати свої інтереси та проголошені ними цінності. Щоб зайняти незалежну та збалансовану позицію між великими державами, у 60-80-ті роки XX ст. країни АСЕАН розвивали відносини і з США, і з Китаєм, і зміцнювали контакти з СРСР.

Задля зміцнення власних позицій в АТР, члени АСЕАН активно співпрацювали, відбувався обмін військовими делегаціями всередині АСЕАН, Індонезія та Малайзія підписали угоду про спільну боротьбу з комуністичними повстанцями на кордоні, аналогічну угоду уклали також Малайзія і Таїланд. Члени АСЕАН на двосторонній основі регулярно проводили військові маневри, здійснювали стандартизацію озброєнь.

Договірне оформлення АСЕАН відбулося у 1976 р. у підписаних на острові Балі Договору про дружбу і співробітництво у Південно-Східній Азії, що передбачав створення Високої ради на рівні голів зовнішньополітичних відомств для мирного урегулювання можливих конфліктів між членам Асоціації та Декларації згоди АСЕАН. У Декларації згоди проголошувалося, що члени АСЕАН, спільно й індивідуально будуть прагнути до створення сприятливих умов для встановлення та розвитку співробітництва між державами регіону. Вона відкрила шлях до укладення у 1977 р. угоди про преференційне

торгівельне урегулювання на 71 вид товарів. Це започаткувало процес лібералізації торгівлі у рамках АСЕАН.

Позитивно на єдність АСЕАН вплинув камбоджійський конфлікт. Країни-члени Асоціації виступили за виведення в'єтнамських військ, проведення у Камбоджі виборів і мирне врегулювання проблеми. Ця незалежна позиція викликала довіру до АСЕАН позаблокових країн, дозволила зблизити погляди країн АСЕАН і країн Індокитаю. Успіх АСЕАН, заснований і на тому, що вона широко використовує консультації, вироблення спільного підходу та взаємне співробітництво.

Для взаємодії країн АТР у 1960-70-і рр. є характерним закритий регіоналізм, що означає політику зниження бар'єрів для учасників угоди, яка не поширюється на інших. Закритий регіоналізм протидіє глобалізації та спрямований винятково на захист даного регіону від її негативних наслідків. Він представляє розширену до регіональних меж політику «опори на власні сили».

Значне зростання обсягу внутрішньорегіональної торгівлі у 70-80-і рр. XX ст. між країнами АТР призвело до зміцнення економічних зв'язків між ними. Починають з'являтися нові форми співпраці на багатосторонній основі, продовжує розвиватися АСЕАН і формуються нові центри інтеграційних процесів у різних субрегіонах АТР. Відбувається зміщення організаційних засад економічного співробітництва в АТР від консультативних рамок до спроби створення загальнорегіонального угруповання, а також інтенсифікація інтеграції на субрегіональному рівні.

Ще з 70-х рр. XX ст. країни Північно-Східної та Південно-Східної Азії шукали шляхи для зміцнення співробітництва між цими субрегіонами. Зусилля окремих держав і міждержавних об'єднань, передусім Японії та АСЕАН, сприяли зростанню зацікавленості тихоокеанських держав до таких проектів, а посилення їх економічної могутності дозволяли наповнити проекти регіонального співробітництва конкретним змістом.

У другій половині 80-х років XX ст. розпочалася практична реалізація планів створення регіональних міждержавних інститутів. Центральним у процесах інституалізації співробітництва в АТР, стало створення у 1989 р. першої в АТР регіональної міжурядової економічної організації – Форум «**Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво**», АТЕС (Asia Pacific Economic Cooperation Forum). Спочатку до складу АТЕС увійшли 12 країн: США, Канада, Австралія, Нова Зеландія, Японія, Республіка Корея та країни-члени АСЕАН (Сінгапур, Малайзія, Таїланд, Філіппіни, Індонезія і Бруней). АТЕС вивів економічну інтеграцію у регіоні на новий рівень, зі створенням цієї організації можна говорити про новий етап регіоналізму, що будується на принципах недискримінації та добровільної згоди всіх учасників (консенсусу). Принцип відкритого регіоналізму, який став основою розвитку організації АТЕС зміг об'єднати 21 державу

регіону. Так, у 1991 р. були прийняті КНР, Гонконг і Тайвань, у 1993 р. – Мексика та Папуа-Нова Гвінея, у 1994 р. – Чилі, у 1998 р. – Російська Федерація, Перу та В'єтнам. Створення АТЕС зробило можливим формування механізму вироблення регіональних правил ведення торгівлі й інвестиційної діяльності.

Отже, упродовж тривалого періоду в АТР у регіональному форматі розвивалося економічне співробітництво, а у субрегіональних рамках – економічна інтеграція; домінуючою тенденцією була субрегіональна, а не регіональна інтеграція. На межі 80-90-х рр. XX ст. сформувалися об'єктивні передумови для початку активної розбудови структур регіонального співробітництва. Діяльність АСЕАН і АТЕС підготувала ґрунт для створення регіонального інтеграційного об'єднання за участю країн Східної та Південно-Східної Азії. Пом'якшення економічної та політичної диференціації, інтенсифікація економічного співробітництва, поглиблення господарської інтернаціоналізації між країнами АТР дозволили вийти на новий рівень співпраці – розпочинається формування зон вільної торгівлі у рамках АСЕАН, АТЕС, зростає число субрегіональних інтеграційних угруповань, з'являються нові міждержавні організації, активізуються багатосторонні ділові форуми.

2. Сучасний стан інтеграції в АТР (90-ті рр. XX – початок XXI ст.)

Закінчення холодної війни, оздоровлення міжнародної військово-політичної ситуації сприяло внутрішнім політичним та економічним реформам країн АТР, що позитивно впливало на економічне зростання, інтенсифікацію політичних і торговельно-економічних зв'язків, формування умов для переходу від двостороннього до багатостороннього діалогу та співпраці. Зріс інтерес азійських країн до інтеграції. 90-і рр. XX ст. виявилися багатими щодо нових інтеграційних ініціатив, зокрема, створення зон вільної торгівлі (ЗВТ) у рамках АСЕАН (угоду підписано 28 січня 1992 р.) й у рамках АТЕС (1994 р.).

Разом з тим, інтеграція в АТР є складним і суперечливим процесом, і має низку відмінних рис:

– країни АТР пов'язані одна з одною переважно торгово-економічними відносинами. Саме економічна інтеграція отримала пріоритетний розвиток в АТР, а інтеграція у політичній і культурній сферах майже відсутня. Економічна інтеграція є важливим політичним інструментом регулювання регіональних міжнародних процесів;

– в інтеграційних процесах беруть участь держави, території яких знаходяться одна від одної на великій відстані, держави розділяють води Тихого й Індійського океанів;

– до інтеграції залучені країни з різними рівнями економічного розвитку, різними культурами та соціально-політичними системами, при

цьому метою інтеграції не є вирівнювання цих рівнів;

– інтеграційні процеси Східної Азії є багаторівневими, пересікаються сфери діяльності регіональних організацій. Багато держав АТР входять у кілька регіональних міжнародних організацій. У свою чергу, це призводить до виникнення труднощів у здійсненні окремих проектів у рамках тієї чи іншої організації;

– низький ступінь формалізації інтеграційних процесів, обумовлено широким розмаїттям держав регіону, а також наявністю проблем, викликаних історичною спадщиною Другої світової війни, територіальними суперечками, низкою інших причин. Нерівномірність розвитку країн регіону спричинила появу різних форм економічної інтеграції, як у межах інституційно оформлених економічних угруповань, так і на неформальних засадах у вигляді приватних підприємницьких ініціатив, що отримала назву «м'якої регіоналізації»;

– характерні м'які схеми інтеграції в АТР (процес прийняття спільних рішень та їх виконання не підпорядковані чітким алгоритмам);

– процеси інтеграції в АТР часто мають неформальний, неурядовий характер, що надає відкритість економічному регіоналізму.

Особливістю інтеграційної ситуації в АТР є те, що на відміну від Західної Європи тут відсутня міждержавна структура типу Європейського Союзу. Інтеграційна взаємодія здійснюється на трьох рівнях: Форум Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва; субрегіональні інтеграційні міждержавні групи (АСЕАН, АСЕАН+3 тощо); двосторонні міждержавні зв'язки.

Для АТР характерні обидва різновиди регіоналізму – закритий і відкритий. Концепція «відкритого регіоналізму» є результатом політичних ініціатив і дипломатичних зусиль багатьох країн АТР; результатом зміни світового політичного устрою. Сутність принципу «відкритого регіоналізму» полягає у тому, що розвиток кооперацийних зв'язків і зняття обмежень на рух товарів, трудових ресурсів і капіталу усередині регіону поєднується з дотриманням принципів СОТ, відмовою від протекціонізму щодо інших країн, стимулюванням внутрішньорегіональних економічних зв'язків і розвитку позарегіональних економічних зв'язків.

Інтеграційний процес в АТР активізувався у кінці XX ст. – на початку XXI ст. Згідно з даними Азіатського банку розвитку, кількість інтеграційних об'єднань зросла до 54 у 2007 р., з них 40 об'єднань реально функціонують, ще 78 угод знаходяться у стадії переговорного процесу. Найбільш активні у створенні регіональних інтеграційних об'єднань такі держави регіону, як Сінгапур, Японія та Китай.

У регіоні відбувається процес економічної інтеграції. Саме економічні інтереси азійських держав є основним рушієм регіональної інтеграції.

Процес азійської інтеграції порівняно з європейською відбувається повільніше. Водночас, динамічне економічне зростання Японії та Республіки Корея (РК), перетворення Китаю у важливий фактор світової та регіональної економіки і політики, високий рівень торгівельної, інвестиційної, технологічної взаємозалежності на регіональному рівні, покращення китайсько-японських відносин, нарощування взаємодії між Японією, КНР, РК зміцнюють інтеграційний процес. Азійські країни зацікавлені в об'єднанні економічних ресурсів для підтримки високих темпів росту та підвищення конкурентоспроможності економіки регіону.

Зміцненню інтеграційних процесів частково сприяла світова економічна криза та наявність загальних проблем, вирішити які легше/можливо спільними зусиллями. Масштабна Азійська економічна криза 1997-1998 років змусила країни замислитися над перспективами інституціоналізації регіонального співробітництва. Головний висновок, зроблений постраждалими від кризи країнами, полягає у тому, що ризики дезінтеграції вище, ніж ризики інтеграції. У 2009 р. на тлі світової фінансової кризи країни Східної Азії розробили масштабні програми стимулювання своєї економіки, досягли угоди про створення найбільшого у світі регіонального валютного фонду обсягом 120 млрд. дол. для надання допомоги країнам регіону. 80% обсягу фонду склали кошти, внесені КНР, Японією і РК, що дозволило цим країнам відігравати у ньому ключову роль. Нестабільність фінансових ринків змушує держави шукати нові шляхи подолання загроз за допомогою створення регіональних об'єднань задля вирішення не лише економічних проблем, а й забезпечення стабільності та безпеки регіону. Так, криза сприяла появі й активному обговоренню ідеї створення двох нових регіональних організацій – Азіатсько-Тихоокеанської та Східноазіатської спільнот; а також проекту Транс-Тихоокеанського стратегічного економічного партнерства (ТТП). Автором першої ідеї був прем'єр-міністр Австралії Кевін Радд (2008 р.), другої – прем'єр-міністр Японії Юкіо Хатояма (2009 р.).

На сьогодні країни АТР не мають наднаціональних органів управління інтеграційними процесами, проте у регіоні діє багато офіційних і неофіційних організацій інтеграційного типу.

Провідною з них залишається **АСЕАН**, що включає 10 країн Південно-Східної Азії; США, Японія, РК, РФ, КНР, Австралія, Нова Зеландія, Індія, Канада є державами-партнерами Асоціації. Метою АСЕАН є розвиток економічної інтеграції, збереження стабільності, сприяння соціально-економічному розвитку членів Асоціації, регіональне співробітництво, проведення науково-дослідних робіт. Одним з головних її завдань є завершення процесу формування зони вільної торгівлі та Економічної спільноти АСЕАН до 2015 р. Остання має складатись з трьох

співтовариств: безпеки, економічного та соціально-культурного розвитку.

Необхідно підкреслити, що АСЕАН активно просуває ідею створення широкої зони вільної торгівлі, яка об'єднає країни АТР. Економічна інтеграція, як стратегічна мета розвитку АСЕАН, розпочалася зі створення у Південно-Східній Азії зони вільної торгівлі. З 1 січня 2010 р. діє **Зона вільної торгівлі АСЕАН** / Free Trade Asia (АФТА), яка надає систему тарифних преференцій для сприяння вільного потоку товарів у межах АСЕАН. Головною метою АФТА є підвищення конкурентоспроможності країн-членів шляхом усунення торговельних бар'єрів, зростання інвестиційної привабливості держав АСЕАН і досягнення економічної ефективності у регіоні. Цільові напрями АФТА включають: скорочення ставок ввізного мита до 0-5% на промислову та сільськогосподарську продукцію, за винятком продукції нафтохімії, автобудування та металургії; впровадження загального ефективного преференційного тарифу; гармонізацію національних стандартів відповідно до міжнародних норм; ліквідацію кількісних обмежень у взаємній торгівлі промисловими товарами; введення принципу взаємного визнання щодо сертифікатів якості; координацію макроекономічної політики.

Вищим органом АСЕАН є зустрічі лідерів держав та урядів, з 2001 р. такі саміти проходять щорічно. Керівний механізм – регулярні наради міністрів закордонних справ. Також робота ведеться у 29 комітетах, 122 робочих групах, що дозволяє проводити щорічно більше 300 заходів у рамках АСЕАН. Головування в організації здійснюється у порядку встановленої черговості з терміном в один рік відповідно до алфавітного розташування країн англійською мовою. Основними документами, що окреслюють основні політичні й економічні орієнтири організації на найближчу перспективу, є програма розвитку АСЕАН до 2020 р. «Партнерство у динамічному розвитку», «Друга декларація згоди АСЕАН» (2003 р.). У Другій декларації проголошувалося створення економічного об'єднання АСЕАН до 2020 р. як кінцевої мети економічної інтеграції. Окреслені такі головні завдання: створення єдиного ринку; інтеграція та підвищення конкурентоспроможності; впровадження нових механізмів контролю за виконанням основних економічних програм; поглиблення регіональної інтеграції у провідних галузях економіки.

У листопаді 2007 р. держави АСЕАН підписали Статут (Хартію) АСЕАН, що визначає відносини між членами АСЕАН і надає самій Асоціації міжнародний юридичний статус. У Хартії декларовано такі принципи, як: повага до територіальної цілісності, суверенітету, невтручання у внутрішні справи та національна самоідентифікація членів АСЕАН; сприяння регіональному миру та мирному вирішенню спірних питань; дотримання міжнародного права у питаннях прав людини, соціальної справедливості та багатосторонньої торгівлі, сприяння

регіональній інтеграції торгівлі. Введення у дію з 15 грудня 2008 р. Статуту АСЕАН, після його ратифікації всіма країнами – членами АСЕАН, стало вирішальним кроком у процесі поглиблення економічної інтеграції у рамках АСЕАН. Розпочався новий етап розвитку Асоціації як регіональної структури.

Асоціація виступає ядром таких впливових об'єднань, як Регіональний форум з питань безпеки; організація Азійсько-Європейського співробітництва (АСЕМ), до якого входять учасники АСЕАН, КНР, Японія, РК і країни ЄС; механізмів АСЕАН+3 (Китай, РК, Японія) та Східноазіатський саміт.

Позитивні зміни у світовому політичному ландшафті початку 90-х років XX ст. створили сприятливі передумови для налагодження в АТР співробітництва з питань безпеки. З 1994 р. функціонує по ініціативі АСЕАН **Регіональний форум (АРФ) з питань безпеки**, в якому співпрацюють країни АСЕАН, а також США, Японія, Австралія, Канада, Нова Зеландія, КНР, Росія; беруть участь у його роботі також представники Південної та Північної Кореї, Європейського Союзу. Форум проводиться на щорічній основі. Метою АРФ є: стимулювання діалогу та консультацій з питань політики та безпеки; створення вагомого внеску у зусилля, спрямовані на встановлення довірчих відносин і превентивної дипломатії в АТР. Це єдина на сьогоднішній день міжурядова структура в АТР, у рамках якої на регулярній основі ведеться обговорення комплексу питань, пов'язаних зі зміцненням безпеки та стабільності у цьому районі світу. Ця організація дає можливість її членам домогтися уваги до своїх проблем, а у разі появи реальних загроз сформувати неформальну коаліцію для їх усунення.

15 грудня 1995 р. був підписаний Договір про створення у Південно-Східній Азії зони вільної від ядерної зброї (Бангкокський договір). Договір набув чинності 28 березня 1997 р. після того, як всі крім однієї з держав-членів, ратифікували його. Повну юридичну силу набув 21 червня 2001 р. після того як його ратифікували Філіппіни, і фактично заборонив ядерне озброєння у регіоні.

Країни АСЕАН, які найбільше постраждали від фінансової кризи, зрозуміли, що без співробітництва з трьома найбільшими економіками регіону – Китаєм, Японією та Південною Кореєю їм не вдасться швидко відновити динаміку економічного зростання та політичної стабільності на рівні регіону і кожної країни окремо. Враховуючи переваги економічного співробітництва, країни Східної та Південної Азії у 1997 р. заснували формат **АСЕАН+3 (АПТ),** через який забезпечується розвиток співробітництва й інтеграційних зв'язків АСЕАН з лідерами Північної Азії – Китаєм, Японією та РК.

У листопаді 2000 р. країни проголосили прагнення створити

Східноазійську ЗВТ у форматі АПТ для посилення конкурентоспроможності їх економік. Зазначимо, що форум АСЕАН+3 об'єднав не лише тільки азійські держави, а також Південно-Східну та Північно-Східну Азію в єдиній регіональній структурі. За останні роки співпраця у рамках АПТ досягла значного розвитку як за масштабами, так і за глибиною: покращився клімат розвитку регіону, зросла його сукупна потужність, що є вигідним для країн. Так, товарообіг «десятки» у 2009 р. з Китаєм становив 178,2 млрд. дол., з Японією – 159, із РК – 74,7. АПТ є провідною регіональною структурою Східної Азії, у рамках якої відбувається співпраця за ключовими напрямами економічної інтеграції (торговим і фінансовим).

Окрім економічної сфери, країни зацікавлені у підтримці стабільності на глобальному та регіональному рівні, що обумовлює їх співробітництво в інших галузях. Для взаємодії використовуються регулярні контакти між лідерами держав, спеціальні консультації тощо. У рамках АСЕАН+3 проводяться міністерські конференції з проблем регіонального розвитку та щорічні саміти на високому рівні. Укріплення політичної взаємодії є важливим фактором посилення інтеграційних тенденцій і сприяє подальшому співробітництву, й оформленню певних організацій у регіоні. У той же час, Китай та Японія є конкурентними «центрами» за завоювання прихильності країн-членів АСЕАН.

У рамках АПТ у 2000 р. було підписано «Чіангмайську ініціативу» щодо створення системи своп-угод задля взаємної підтримки національних валют. З 24 березня 2010 р. набрала чинності угода «Спільне підприємство – Чіангмайська багатостороння ініціатива», що стала початком нового етапу у розвитку валютно-фінансового співробітництва у рамках формату АСЕАН+3. Угода передбачала створення надзвичайного стабілізаційного фонду обсягом у 120 млрд. дол., 80% внесків до якого зробили Китай, Японія та РК. Реалізація Чіангмайської ініціативи підтверджує те, що країни Східної Азії послідовно об'єднують свої зусилля задля захисту регіону від валютно-фінансових потрясінь.

У Східній Азії діють неформальні форуми: економічний форум і конференція Північно-Східної Азії, що обговорюють проблеми економічного співробітництва на рівні представників ділової й експертної еліти, газовий форум ПСА, політичні форуми «Діалог співпраці» (за участю США і країн ПСА), Рада з проблем безпеки і співпраці у тихоокеанській Азії (учасники АРФ), шестисторонній діалог з вирішення ядерної проблеми КНДР, нарада з взаємодії та заходів довіри в Азії, Міжпарламентська Асамблея АСЕАН, Східноазійський саміт (САС) тощо.

У грудні 2005 р. набув формального оформлення **Східноазійський**

саміт у форматі АСЕАН+6 (КНР, Японія, РК, Індії, Австралії, Нової Зеландії). З 2011 р. кількість членів збільшилось до 18 (АСЕАН+8), за рахунок приєднання на постійній основі РФ та США. Була прийнята Декларація про формування Східноазіатського економічного співтовариства до 2020 р. у складі країн-учасниць. За допомогою формату АСЕАН+8 відбувається формування нової моделі інтеграції країн Східної Азії та Тихоокеанського регіону. У цьому форматі також представлено проект створення ЗВТ. Отже, створення ЗВТ є однією з головних цілей АПТ й АСЕАН+8.

Відбулося зміцнення двосторонніх відносин АСЕАН окремо з Китаєм, Японією, РК, було оформлено двосторонні угоди АСЕАН+Китай, АСЕАН+Японія, АСЕАН+РК задля створення індивідуальних вільних зон цих країн з країнами АСЕАН. Визначено терміни досягнення угоди про економічне партнерство до 2011 р., про ліквідацію тарифів – до 2016 р. Вже з 1 січня 2010 р. діє зона вільної торгівлі АСЕАН+Китай для шести держав Асоціації і Китаю, а з 2015 р. – ще для чотирьох інших держав. Діє угода про ЗВТ між АСЕАН і РК та АСЕАН та Японією. Вступ у дію угод про ЗВТ стали важливим етапом на шляху до інституційно-правового оформлення економічної інтеграції. У 2010 р. вступила у дію і угода про зону вільної торгівлі АСЕАН+Індія. Асоціація підписала угоди про вільну торгівлю також з Австралією та Новою Зеландією (2009 р.).

Таким чином, в АТР формується мережа багатосторонніх та двосторонніх зон вільної торгівлі, які сприяють активізації східноазійського регіоналізму. Так, Китай підписав 15 угод про ЗВТ, зокрема з АСЕАН (2002 р.), Гонконгом (2002 р.), Макао (2003 р.), Таїландом (2003 р.), Чилі (2006 р.), Новою Зеландією (2008 р.), Перу (2008 р.), Сінгапуром (2008 р.). Продовжуються переговори з Австралією, Тайванем, РК про ЗВТ. Японією підписані 13 угод з країнами АТР: Сінгапуром (2002 р.), Малайзією (2004 р.), Мексикою (2004 р.), Філіппінами (2006 р.), Індонезією (2007 р.), Чилі (2007 р.), Таїландом (2007 р.), АСЕАН (2008 р.), В'єтнамом (2008 р.). Продовжуються переговори про ЗВТ з РК, Австралією, Індією. Наявність такої значної кількості двосторонніх угод про ЗВТ, двостороннє економічне співробітництво між державами є специфічною рисою інтеграційних процесів у СА. Частково це пов'язано з віддаленістю у часі реалізації багатосторонніх інтеграційних процесів. Разом з тим, не виключено, що інтеграційні об'єднання на субрегіональному рівні й у двосторонніх рамках у перспективі можна об'єднати у більш широку інтеграційну спільноту.

В АТР основні багатосторонні контакти з економічних питань здійснюються за допомогою АСЕАН, що закріплює за Асоціацією ключову роль у просуванні східноазійських інтеграційних процесів. Той факт, що кількість членів АСЕАН за роки її існування розширилась, а

інтереси вийшли за межі Південної Азії й охопили провідні країни АТР, свідчить про успішну діяльність організації та про те, що у XXI ст. вона буде одним із гарантів стабільності у регіоні; центром тяжіння і для азіатських, і позарегіональних гравців.

Серед різних фінансових інститутів, що працюють у регіоні, особливе місце продовжує займає **Азіатський банк розвитку** (АзБР). АзБР об'єднує понад 40 країн Центральної, Південно-Східної, Північно-Східної Азії та Тихоокеанського регіону. АзБР зіграв важливу роль у подоланні наслідків фінансово-економічних криз, надаючи країнам-членам додаткові програми фінансування, підтримку приватному сектору та стимулюючи внутрішньорегіональну торгівлю.

У 1996 р. були започатковані зустрічі у форматі Азія – Європа на найвищому рівні. **Форум Азіатсько-Європейського співробітництва** (Asia-European Meeting, ACEM) функціонує стабільно. На сьогодні його членами є 48 учасників і він покликаний об'єднати економічне та політичне співробітництво Європи й Азії, є своєрідним мостом для налагодження трансконтинентального співробітництва. За час існування, ACEM значно посилила вплив на розвиток співробітництва не тільки у політичній і політико-правовій, а й у багатьох галузях економіки, інтелектуальної сфери, освіти, науки і туризму. Через ACEM здійснюється політичний діалог на найвищому рівні. З використанням механізму консультацій, засідань робочих груп, взаємних візитів парламентаріїв, чиновників, експертних груп, двосторонніх (ЄС – АСЕАН) форумів, семінарів і круглих столів налагоджується азійсько-європейська взаємодія. Суттєвим компонентом співпраці виступає міжцивілізаційний діалог.

Важливим організаційним форумом у регіоні залишається **Азійсько-Тихоокеанське економічне співтовариство** (АТЕС). Він об'єднує США, Канаду, Мексику, Чилі, Австралію, Нову Зеландію, Японію, КНР, Гонконг, Тайвань, Папуа-Нова Гвінея, Республіку Корея, країни АСЕАН, Російську Федерацію. Основними органами АТЕС є Міністерські зустрічі, Комітет з торгівлі та інвестицій, Тихоокеанський діловий форум, робочі групи. Це єдина загальнорегіональна економічна організація міждержавного характеру. Основне призначення АТЕС – визначення правил регіональної торгівлі й інвестицій. Метою форуму є сприяння економічному процвітанню АТР завдяки створенню системи вільної торгівлі й інвестицій. Згідно Богорської декларації від 1994 р. передбачалося до 2010 р. завершити лібералізацію торгівлі й інвестицій у провідних країнах АТР, до 2020 р. – формування зони вільної торгівлі для країн, які розвиваються. Проте, перша частина мети повністю не досягнута. Торговельна й інвестиційна лібералізація в АТЕС відстає за темпами та строками від лібералізації у країнах АСЕАН. Зазначимо, що АТЕС має консультативний статус, всі рішення приймаються на основі консенсусу та

мають добровільний характер виконання. У рамках організації розробляються правила ведення торгівлі, інвестиційної та фінансової діяльності; проводяться зустрічі галузевих міністрів та експертів з питань співробітництва. Проте добровільний характер виконання прийнятих рішень є причиною невисокої практичної ефективності форуму. Це стимулює створення нових інтеграційних механізмів, які можливо дозволяють швидше провести торгову й інвестиційну лібералізацію.

Окремо визначимо особливості інтеграційних процесів у **Північно-Східному субрегіоні** АТР. Не дивлячись на динамічний розвиток Північно-Східної Азії до сьогодення не створена регіональна організація, торгівельний блок, неповною мірою реалізовані регіональні проекти інтеграції та багатосторонньої співпраці. Більш того, об'єднання в економіці не супроводжується об'єднанням у політиці. Особливістю розвитку Північно-Східної Азії є поглиблення економічних зв'язків між країнами за збереження геополітичного суперництва між ними. Субрегіон відстає від інших регіонів АТР у формальному оформленні процесів інтеграції. Разом з тим, у ньому склався процес «реальної інтеграції». Його особливість у тому, що процес інтеграції розвивався швидше, ніж складалися його формальні інституційно-правові форми. Іншими словами, економічні зв'язки розвиваються активніше, ніж створюються органи й організації для управління ними. Так, відповідно концепції Фроста східноазіатський регіоналізм постає двополюсної системою, на одному кінці (Північно-Східна Азія) вирує економічне життя та відбувається реальне інтегрування, а на іншому (Південно-Східна Азія) – п'ять десятиліть проходять засідання, йде дипломатичний процес. У Північно-Східній Азії відбувається не стільки інтеграція, скільки регіоналізація – природний процес взаємозв'язку економік сусідніх держав, під дією мікроекономічних факторів: взаємних недержавних інвестицій, трудової міграції, створення спільних підприємств. Регіоналізація може привести або не привести до регіоналізму – формальної інтеграції, зі створенням керівних органів (інститутів) і свідомих дій з оптимізації регіоналізації.

Серед перешкод на шляху до формування інтеграційних структур та інтеграції у субрегіоні, відзначимо високий рівень суперництва між північно-східноазійськими державами, зокрема, схожість структури виробництва й експорту країн (вони є виробниками й експортерами продукції електроніки та електротехніки), що веде до загострення конкуренції між ними на світових ринках; неузгодженість і відмінність політичних курсів; культурних цінностей; політичних та економічних систем держав; історичні розбіжності; територіальні суперечки; конфліктність інтересів; диференціація у рівнях соціально-економічного розвитку; брак спільного розуміння інтеграційних процесів і координації політики країн регіону, конкуренція за ресурси тощо. Так, у Північно-

Східній Азії зберігається чимало політичних проблем: північнокорейська ядерна програма, територіальні спори між Китаєм та Японією щодо о. Дяоюйдао, між РФ та Японією, складні міжкорейські відносини, політичний конфлікт між Китаєм і Тайванем тощо. Немає єдності щодо лідера східноазіатської інтеграції, багато країн не приймають можливу панівну роль КНР або Японії. Більш того, відбувається суперництво за лідерство у регіоні між Японією, КНР і РК, що є дезінтегруючим чинником і заважає реалізації регіональних інтеграційних ініціатив.

США і Росія також прагнуть до більшої залученості в інтеграційні процеси й економічні відносини у регіоні. Великі тихоокеанські країни намагаються отримати важелі впливу на регіон, зокрема, і через інтеграційні процеси. Кожна з держав намагається «організувати» інтеграцію у своїх інтересах. Цей фактор також визначає специфіку формування інтеграційних структур у регіоні й ускладнює даний процес. Так, присутність і зацікавлення впливових акторів у регіональні справи зумовлює існування конкурентних трансрегіональних інтеграційних проектів. Китай робить ставку на формат АСЕАН+3, США намагаються посилити АТЕС, Транс-Тихоокеанське стратегічне економічне партнерство (Trans Pacific Partnership Agreement, ТТП). Остання – це запланована до оформлення міжнародна торгово-економічна організація, метою якої є створення зони вільної торгівлі в АТР. Угоди з Транс-Тихоокеанського економічного співробітництва за участю 8 країн – Чилі, Перу, Нової Зеландії, Австралії, Сінгапуру, Брунею, В'єтнаму та США розпочались у лютому 2008 р. У ТТП мають увійти поки що 12 країн, вищезгадані, плюс Малайзія, Японія, Канада, Мексика. У вересні 2013 р. Тайвань оголосив про зацікавлення щодо переговорів з ТТП. За допомогою ТТП, США намагаються створити торгову зону в АТР без участі КНР.

Провідні країни Північно-Східного субрегіону окремо обговорюють ідею формування регіонального спільного ринку, східноазійської ЗВТ у складі Японії, РК та Китаю, що сприятиме подальшому інтегруванню цих економік між собою та стимулюватиме економічний розвиток у регіоні. Зокрема, у 2009 р. було проведено перший саміт Пекін – Токіо – Сеул, під час якого країни домовились про посилення кооперації між ними як ключовими торгівельними партнерами. У 2011 р. Китай, Японія і РК оголосили про початок роботи над тристороннім договором про ЗВТ між державами. У січні 2015 р. відбувся 6 раунд переговорів Китаю, Японії та Республіки Корея щодо зони вільної торгівлі. На ньому три сторони провели консультації відносно моделей зниження мит на торгівлю товарами, способів торгівлі послугами та відкриття інвестицій, кордонів і сфер угоди. Створення ЗВТ між цими країнами матиме важливе значення для просування економічної інтеграції у Східній Азії та АТР.

Отже, у XXI ст. спостерігається зміцнення та посилення регіональної

економічної взаємодії та співробітництва між азійськими державами у таких сферах, як торгівля, виробниче й економічне співробітництво, прямі інвестиції. Важливим фактором посилення інтеграційних тенденцій є зростання економічно-торгівельних зв'язків і взаємозалежності між державами АТР. До того ж, посилюються не лише економічні, але й політичні імпульси до співробітництва у регіоні. Затверджуються ініціативи, підписуються угоди, тривають переговори щодо активізації інтеграційних процесів. Останні розвиваються як на двосторонньому (угоди про ЗВТ), так і на багатосторонньому рівнях (у форматах АТЕС, АСЕАН+3, АСЕАН+8). Формування мережі багатосторонніх і двосторонніх зон вільної торгівлі, спрямовано на створення ринку у масштабі регіону, заснованого на принципах вільної торгівлі, лібералізації відносин. Трансформація всього АТР у зону вільної торгівлі товарами та послугами, вільного руху капіталів і трудових ресурсів на думку експертів є проблематичною. Згідно прогнозів багатьох дослідників до 2020 р. не буде сформовано єдиний економічний простір в АТР, ні в її економічному «серці» Північно-Східній Азії. В інтеграційному плані у найближчій перспективі слід очікувати часткової лібералізації умов торгівлі й інвестування. Разом з тим, процес регіональної економічної інтеграції в АТР продовжується, є важливі досягнення, що дозволяє говорити про можливе формування у майбутньому гігантської ЗВТ з елементами спільного ринку.

Запам'ятайте ці дати

1947 р.

6 лютого – створення Комісії для країн Південної частини Тихого океану (КПТО)

18 березня – створення Економічної комісії ООН для країн Азії та Далекого Сходу (ЕКАДВ)

1950 р.

січень – заснування міжнародної організації «План Коломбо»

1951 р.

1 вересня – підписання договору між США, Австралією та Новою Зеландією «про взаємну безпеку» (АНЗЮС)

1954 р.

8 вересня – підписання у Манілі представниками США, Великої Британії, Франції, Австралії, Нової Зеландії, Пакистану, Філіппін і Таїланду «Договору про колективну безпеку у Південно-Східній Азії» (СЕАТО)

1961 р.

серпень – Таїланд, Філіппіни, Малайя підписали Бангкокську Декларацію про утворення Асоціації Південно-Східної Азії (АСА)

1963 р.

31 липня – проект конфедеративного державного об'єднання, що включає Малайю, Філіппіни та Індонезію

1966 р.

14-16 червня – створення Азіатсько-тихоокеанської ради (Asian and Pacific Council, АЗПАК)

22 серпня – заснування Азіатського банку розвитку

1967 р.

створення Економічної ради країн басейну Тихого океану (PBEC, Pacific Basin Economic Council)

8 серпня – створення Асоціації країн Південно-Східної Азії (АСЕАН)

1968 р.

заснування Тихоокеанської конференції з торгівлі та розвитку (PAFTAD – Pacific Trade and Development Conference)

1971 р.

листопад – проголошення Декларації про створення зони миру, свободи та нейтралітету у Південно-Східній Азії (Куала-Лумпурська декларація)

1976 р.

24 лютого – на першому саміті АСЕАН на о. Балі (Індонезія) були схвалені Договір про дружбу і співробітництві у Південно-Східній Азії та Декларація про згоду

1980 р.

заснування Ради з тихоокеанського економічного співробітництва (PTEC, Pacific Economic Cooperation Council)

1989 р.

5 листопада – заснування Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС)

1994 р.

заснований Асеановський Регіональний форум з безпеки (АРФ)

1995 р.

15 грудня – підписаний Південно-Східноазіатський договір про зону вільної від ядерної зброї (Бангкокський договір)

1997 р.

заснування формату співробітництва «АСЕАН+3»: між 10 країнами-членами АСЕАН і КНР, Японією, Республікою Кореєю

заснування формату співробітництва «АСЕАН+1»: між 10 країнами-членами АСЕАН і КНР

заснування формату співробітництва «АСЕАН+1»: між 10 країнами-членами АСЕАН і Японією

заснування формату співробітництва «АСЕАН+1»: між 10 країнами-членами АСЕАН і Республікою Кореєю

2005 р.

грудень – заснування Східноазійського саміту (САС), у форматі «АСЕАН+6» (КНР, Японія, РК, Індія, Австралія, Нова Зеландія)

2010 р.

1 січня – вступ у дію угоди про вільну торгівлю між АСЕАН і Китаєм

30 жовтня – офіційне приєднання до Східноазійського саміту Російської Федерації та США, створення формату «АСЕАН+8»

2011 р.

19 листопада – перший саміт САС у форматі «АСЕАН+8»

Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте перші міжнародні економічні організації АТР.
2. Визначте особливості формування регіональних структур військової безпеки в АТР періоду холодної війни.
3. Проаналізуйте діяльність міжнародних організацій АТР у 1960-1980-х рр.
4. Охарактеризуйте особливості становлення та розвитку АСЕАН у період біполярності.
5. АТЕС: основні етапи становлення та розвитку. Мета, визначальні принципи діяльності, значення АТЕС.
6. Визначте особливості сучасних інтеграційних процесів в АТР.
7. Проаналізуйте сучасний рівень і перспективи інтеграції в АСЕАН.
8. Назвіть основні сучасні інтеграційні об'єднання в АТР, охарактеризуйте їх напрямки діяльності.
9. Дайте характеристику Асеановському регіональному форуму з питань безпеки (АРФ).

10. Охарактеризуйте багаторівневу структуру азійсько-тихоокеанських інтеграційних тенденцій: двосторонні, субрегіональні, трансрегіональні.

11. Окресліть вже існуючі зони вільної торгівлі в АТР, назвіть основні положення планів щодо створення зон вільної торгівлі.

Ключові поняття

Зони вільної торгівлі – тип міжнародної інтеграції; у країнах-учасниках скасовуються усі митні обмеження (митні збори і податки), а також кількісні обмеження у взаємній торгівлі згідно з міжнародним договором. За кожною країною-учасницею зберігається право на самостійне та незалежне визначення режиму торгівлі щодо третіх країн. Між країнами-учасницями зберігаються митні кордони та пости, які контролюють походження товарів, що перетинають їхні державні кордони.

Інтернаціоналізація економічна – посилення взаємозв'язку та взаємозалежності економік окремих країн, формування стійких економічних зв'язків між країнами, вплив міжнародних економічних відносин на національні економіки.

Неоколоніалізм – нові форми залежності (передусім економічні, фінансові) країн, що розвиваються від країн метрополій.

Політична інтеграція – це сукупність політичних процесів, спрямованих на консолідацію, об'єднання суспільства, політичних структур або етносів у рамках однієї держави або кількох держав для протидії внутрішнім і зовнішнім деструктивним чинникам.

Регіональна економічна інтеграція – це процес взаємодії економік країн певного регіону та їх внутрішньо-економічних структур, що здійснюється з метою економічної взаємовигоди та виявляється як інтернаціоналізація виробництва. Регіональний рівень інтеграції базується на спільності територіальних кордонів держав, які інтегруються. Відмінним компонентом інтеграції від простого співробітництва є наявність регіональних (субрегіональних) інститутів, що відповідають за спільну торговельну політику.

Регіональне економічне співробітництво – це співпраця між регіонами, спрямована на укріплення економічних відносин, забезпечення національних інтересів та удосконалення правових механізмів взаємовигідного співробітництва.

Регіоналізмом – процес формування економічних співтовариств державами певного регіону, за допомогою укладання торговельних угод преференційного типу.

Література

Основна:

1. Азійський напрям зовнішньої політики України: проблеми і перспективи.

Аналітичні оцінки / під ред. В.О. Шведа. – К.: НІСД, 2008. – 222 с.

2. АСЕАН в начале XXI в.: актуальные проблемы и перспективы. – М.:РАН. – 2010. – 368 с.

3. Восток / Запад: региональные подсистемы и региональные проблемы международных отношений // Под ред. А. Воскресенского. – М.: РОССПЭН, 2002. – 526 с.

4. Восточная Азия: между глобализмом и регионализмом / Отв. ред. Г. Чуфрин. – М.: Наука, 2004. – 282 с.

5. Городня Н. Цивілізаційні чинники сучасного розвитку країн Східної Азії / Н. Городня // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 104. – С. 14-17.

6. Костюнина Г. Регионализация Восточной Азии: истоки и основные модели / Г. Костюнина // Вестник МГИМО. – 2011. – № 1. – С. 34-42.

7. Песцов С. Азиатско-Тихоокеанский регионализм: теоретические проекты и практика региональной интеграции / С. Песцов // Информационно-аналитический бюллетень «У карты Тихого океана». – № 14. – Владивосток: ИИАЭ ДВО РАН, 2010. – С. 9-19.

8. Шергін С. Рушійні сили Азійсько-Тихоокеанського регіоналізму / Сергій Шергін [Електронний ресурс] // Зовнішні справи – 2009. – № 2. – С. 36-39. – Режим доступу: http://uaforeignaffairs.com/ua/zs/arkhiv/2009/no2-2009

Додаткова:

1. Городня Н. Країни Східної Азії в першому десятилітті XXI ст. : регіональні інтеграційні ракурси та глобальні пріоритети / Н. Городня // Дослідження світової політики. – Вип. 50. – К., 2010. – С. 198-227.

2. Лексютина Я.В. США – КНР: соперничество в Юго-Восточной Азии обостряется / Я.В. Лексютина // Азия и Африка сегодня. – 2012. – № 3. – С. 2-9.

3. Погорєлова І.С. Специфіка та розвиток інтеграційних процесів у Східній Азії в XXI ст. / Інна Сергіївна Погорєлова // Сучасна українська політика. – Спецвипуск: Інтеграційні процеси в сучасному світі: регіональні виміри. – К.: Вид-во «Центр соціальних комунікацій», 2012. – С. 75-85.

4. Рябін Є. Сучасні проблеми та перспективи АСЕАН / Є. Рябін [Електронний ресурс] // Зовнішні справи – 2011. – № 3. – Режим доступу: http://uaforeignaffairs.com/ua/zs/arkhiv/2011/no3-2011

5. Фримен Ч. Азия как единый организм / Ч. Фримен [Электронный ресурс]. // Россия в глобальной политике. – 19 апреля 2011. – Режим доступа: http://www.globalaffairs.ru/number/Aziya-kak-edinyi-organizm-15182

6. Шергін С.О. Південно-Східна Азія та країни-члени АСЕАН у контексті національних інтересів України / Сергій Олександрович Шергін // Геополітичні трансформації в Євразії: погляди з Києва і Сеула: / Дипломат. акад. України при МЗС України. – К.: Демід, 2008. – С. 264-308.

7. Шергін С. Комплексні проблеми інтеграції в АТР: від Пусанського до Ханойського саміту АТЕС / Сергій Шергін // Політика і час. – 2007. – № 6. – С. 24-29.

8. ASEAN VISION 2020 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.aseansec.org/5228.htm